

ВІСЛ
3 11 22

СТАЈЕ ЦА ГОДИНУ 15. НА ПО ГОД. 9 ЦВАН.

ВОІИН,

ЛИСТ ЗА ВОІНЕ НАУКЕ ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

и то за:

ОРГАНИЗАЦИЈУ, АДМИНИСТРАЦИЈУ, ТАКТИКУ, СТРАТИГИЈУ,
АРТИЛЕРИЈУ, ВОІНУ ГРАЂЕВИНУ, РАТНУ ИСТОРИЈУ,
ГЕОГРАФИЈУ И ТОПОГРАФИЈУ, СТАТИСТИКУ, НАУКУ О ОРУЖЈУ,
ВОІНИЧКО СУДСТВО ИТД.

издаје и уређује Драгашевић официр и проф.

ГОДИНА ТРЕЋА.

БРОЈ 8.

МЕСЕЦ АВГУСТ

1866.

САДРЖ ОВЕ КЊИГЕ.

- 1) О маневрама уопште превео Г. Фрањић, свршено.
- 2) Одломци из стилистике, захвалница.
- 3) Примери јунаштва, превео I. M.
- 4) Прилог: Виша тактика 6 табак.

ИЗЛАЗИ СВАКОГ МЕСЕЦА ПО ЈЕДНА КЊИГА

Државна печатница у Београду.

БИБЛИОТЕКА
МАТИЦЕ СРПСКЕ

МАТИЦА
СРПСКА

818

801111

ANTONIO
MADONIA

25012

1873
3/е.)

О МАНЕВРАМА УОПШТЕ.

ПРЕВЕО Г. ФРАНЊИЋ ПОДНОРУЧИК.

[Извађено изъ већегъ едногъ дела подъ именовъ: *Che cosa sia la guerra, Metodo pratico di studio del Capitano Carlo Decristoforis, Dottore in legge; allievo della scuola di stato maggiore di Parigi; istruttore regimentale nella legione Anglo-Italiana; Direttore del Collegio militare di Sumbury in Londra. Opera postuma; edita secundo l'intendimento dell'autore per cura di G. Guttierrez. Milano, 1860.*]

Настављено. Види стр. 215.

Видели смо, да је дејство више са масом укинуло најпре полкову артилерију, т. ј. придружење једног или двају топова к сваком полку пехоте. Признато је, да само концентрична ватра из великих батерија производи велики успех. Нема сад више разлога полковој артилерији, премда је у своје доба била велики напредак. Кад ју је Густав Адолф завео, додавши сваком полку по два топа, тада је артилерија пуцала трипут брже него-ли пушке, у оно доба врло несавршене. —

Па није се укинула само полкова, него се умањила и дивизиона артилерија, те се остатак скупно у јаку резерву, ђенералу на расположење стојећу.

Због тог честог и непрестаног скупа осећала се и потреба јединства и једнакости. Начињи се само

један барут за топове, а тако и за пушке; начинише једнаке лафете, точкове и други прибор, почем се буди точак, буди друго које парче морало замењивати из које му драге друге батерије. Међутим је пољска артилерија само у Пијемонтској тако подједнако удесена, да се сав прибор и муниција у свима батеријама сударају, дакле међусобно заменити могу. У Француској — изузимајући хаубице — само су точкови и предњаци по једној мери начињени.

Једначећи посао Валијеров и Грибовалов довршио је Вале у Француској, а полковник Кавали 1844 год. још боље у Пијемонту. Наполеон III. пак допунио га је (комплетовао) 1852 год. — Преиначење (реформисање) артилерије по идејама Наполеона III. не цени се још по својој вредности, премда су те идеје истините и важне као и Грибовалове, који се ипак 20 година трудио и мучио, док су му их примили.

Реформе Наполеона III. састоје се стварно (суштно) у следећем по француској мери:

1. Умањити набој (фишек) 12-фунтовог тона са трећине на четвртину тежине зрна (ђулета).
2. умањити тежину 12-фунташа у истом размеру као и набој.
3. Поставити тај преиначени топ на лафете садањег 8-фунтовог тона.
4. Пуцати из тог тона са пуним и шуњвим зрњем; за пуна употребити набој, умањен као што је у првој точки речено, а за гранате таки, како га искуство захтевало буде, ну ипак да размерно буде јачи од набоја садањих хаубица.

Тим начином добива се:

1. Само један калибар 12-фунташа, назват топ-хаубиц (canon-obusier), који је само 60 кила тежи но садањи 8-фунтови топ, а камаре нема.

2. Само један трен (лафете и точкове) и три фишека са картачом, а четири ако се и шрапнели узму.

Дванајесто-фунтови топ, у Француској изпрва за резервни парк одређен, постаје мобилан (т. ј. врсти се у пољску артилерију) и наклађује сам собом хаубицу и 8-фунтови топ. С добром подпрегом можда би могао свршивати нападе коњицом.

Осмофунтови топ није могао држати се спрам карабином, (armé carabiné) на одстојање од 500 метри смртоносном, а да не губи много топција, јер на то одстојање картач није могао досећи. То ће се ређе догађати хаубиц-топу, који даље тера (пуца) па ће така батерија и са картичима успешно дејствовати против стрељаца.

„Кад батерија стоји спрам непријатеља, она употребљава сва своја средства, т. ј. она пуца из све „шест цеви. Ако је згода за хаубице, она жали што несастоји из 6 хаубица; дејствује-ли пак успешније „са топовима, онда жели да и оне две хаубице, што „их има, са топовима замени.“ (Favé).

Да прекратимо дугачку прецирку (дебату) о користи реформа, од Наполеона III. потичућих, наводимо овде два главна разлога, који су за те реформе. — Све муниције, лафете, точкове и проч: могу се употребити за који му драго топ.

— У батерији има по потреби шест топова и шест хаубица.¹

Један је пак главни разлог против тих реформа:

— Хаубице су одвећ слабе, а има случаја, где треба јаких хаубица.

Ти су разлози на кратко сведени, који за њих и против њих говоре. Него по нашем мњењу претежнији су разлози за њих, него против њих словеси.

Главна ствар Валијерове реформе (1732 год.) беше **лакост топа**, — а Грибовалове (1765 год.) и Кавалијеве (1844 г.) **једнакост** (униформитет) артилерије. Луи Наполеон (1852 год.) усавршио је **лакост и једнакост**. —

Не опориче се лоша страна, што ју имаде система топ-хаубица, него се примечава, да тај уштрбније абсољутан, да боље својство надмашује оно лошије. На бојном пољу више пута показа ће се добра својства хаубиц-топа, него што ће се осетити његова несавршеност.

„Артилерија је још одвећ тешка и комплицирана; треба ју начинити **простију** и **једначију**, тако да **буде сасвим проста**, а то ће рећи **савршена**.“; — тако пише Наполеон у својим „Notes et Mélanges“ после Валијера и Грибовала. Може бити да је, пишући ово, сећао се Австерлице, где је артилерија, постројена у позицију изнад целог фронта, непријатеља заузбила, али није могла сићи, да разбије руску кару, што је сама пехота извршити морала, плаћајући ту славу скупо својом крвљу. Казујући ове речи

¹ Другим речима: свака цев служи као топ и као хаубица.

на острву свете Јелене Монтолону у перо, опомињао се може бити и оног блатног (клизавог) вршеља код Ватерла, где 12-фунтови топови узићи не моглоше. Артилерија за позиције дакле још небеше довољно спретна (мобилна).

За несрећу нова артилеријска система није имала прилике, да се на бојном пољу покуша пре Севастопоља, али ипак ненађе се други који разлог против ње.¹

Скупљајући артилерију по главном ратном начелу у велике и независне масе, постале су и војске много мобилније (спретније и окретније) јер им није сила, да очекују разне резервенске материјале и трене, који свукуд немогу да прођу. Па баш због тога осећана је и код саме артилерије потреба, да се прави простијом, те да јој не утиче нестрпељива пехота. Поседаше топије на предњаке и на каре (cassoni) у Пијемонтеској, на предњаке и на десне коње у Прусији, а већ Наполеон I. беше заповедио, да и возари врше дужности топија пред непријатељем (1800 год.). Следовало је најпосле реформисање Наполеона III.

Уместност овог последњег главног преиначења навела је неке, те су саветовали, да се јахаћа артилерија са свим укине због тога, што у битки и иначе може остати без коња, што јахаћа артилерија колоне одвећ продужује, и што топије при нападу коњице, уместо, да се под топове склоне, на коњима побегну итд. Са хаубиц-топом може се лако заменити

¹ Списатељ је умро пре, но се система Наполеона III. у војни 1859 године окушала. —

јахаћа артилерија, почем лакост тог тона дозвољава, да више људи могу сести. Тако би се постигла већа једнакост обучавања и материјала у целоме роду оружја; елементарно би се обучавање скратило, те би више времена за остало претекло; рекрутација би се олакшала; батерија би за ратни конилект требала 34 човека и 72 коња мање, а коњица, којој је по Наполеонову изразу артилерија нужнија по пехота, при тој савршеној спремнојности не би никад те помоћи лишена остала.

Реформа Луија Наполеона потиче управ од главног ратног начела уопште, а од артилеријског на по се. Његове нове пољске батерије биће брже, лаганије и јаче уједно од свих батерија, што су досад по човечијој вољи смрти служиле.

По новом ратном начелу, које смера, да артилерију све то независнијом учини, дате су — осим у Швајцарској — топцијама пушке. Бирећи, да је са свим логично, да јој се и пушчана муниција одузме, те пехоти предаде. Мали један воз (кара за муницију) био би довољан за један полк или за целу бригаду (легију); и пехота би тиме постала мобилнија, те би могла заузимати позиције много згодније и неприступније, што сад несме, бојећи се, да се удаљи од муниционе резерве, која у великим и тешким колонама за читаву дивизију (две бригаде) спремна, следити јој не може. Непрактичност садање системе као да је на све стране осећена, јер осим артилерије ни у једној компанији (чети) не држе се по два капетана. Други капетан опредељен је да чува и дели муницију; наводи се дакле код резерве.

С друге стране за концентрично дејствовање на једној точки би рећ' да су способније батерије од 8 топова као у Пијемонту, него су 6 топова као у Француској, јер обично се маневрује са батеријама, и батерије од 8 топова као да су у више случаја прилагодљивије горе наведеном тактичном начелу. Обично се командује „постројте тамо једну батерију“ па ако је у њој осам топова, то ће већ два више дејствовати, него-ли у батерији од 6 топова. Са батеријама од 8 топова штеде се људи и резервни материјал, јер ће и за таку батерију бити довољан материјал, што се сад за 6 топова спрема. Осим тога, кад се батерија од 6 топова на двоје цепа, постаје сувишан један официр.

Начело је заиста плодно, па кад не толкује, а оно обучава; то смо видели у реформама, које препоручује. Оно је дакле истинито. Прва победа спада ономе, који с каквом важном преиначком (реформом) па бојините ступи, те непријатеља за које време у неизвестност постави.

Последице сходних преиначења често су веће, но се предвидети може. Да не буде Грибовалове реформе, која је конструктору изједначила и савршила тако, да се материјал сваког тона парче по парче раставити могао, прелаз преко С. Бернарда остао би ствар немогућа. Пијемонтеска је артилерија најбоља може бити у целој Европи, а надмашиће ју само заведење хаубиц-тона. При хаубицама је сасвим уки-

¹ По смрти списатељској доказао је то јуни 1859 год. у Италији. Де Кристофорис био је у том прави пророк.

нула диоптере — (анзац-нишан) као и Белђијска, а на топовима их је свела (умањима) од шест на једну стотину корака, другим речима: пуцајући из хаубица ђуле непресеца нигде у правну линију, која се пружа са метала до нишана, а из топова пресецају на најкраћем одстојању, т. ј. на 300 корака. С тим се олакшава обучавање, јер негативна подизања нису потребита. Код Маренга су Французи својим првим паљбама на Цахове колоне тукли само у бајонете, јер топови беху врло високо подигнути. Конструкција пољских топова — изузимајући калибере, који су у Француској боље изабрани — у Пијемонтској је најсавршенија. Фаљице на прим: нису у шрафљене, него су коничке форме. Да их замене, Француски би парк требао читав дан, а пијемонтезкоме био довољан један сат.

Само пијемонтезка артилерија има савршену систему коњскога прибора, од ђенерала Ламармора израђену. Коњи су независни један од другог, тако, да само један може теглити, невукући за собом и остале коње, (т. ј. који су лењи, те неће да вуку.) Сви су ксњи запрегнути за сама кола тако, да нема преваге (навијања) ни на ову ни на ону страну, и да са рудом навијају само коњи под њом запрегнути. И јахаћи коњи могу се упрегнути, јер и они имају ам (нагрудњак) који изпод колона пролази; у случају потребе настави се тај ам иза колана са уже-тима од фураже (двапут дужима, но у Француској.) Да се предњи коњи под руду, или са стране средњег пара запрегну, треба само заменити нагрудњаке са амовима (око вратницама). Две ручке (као у нас

за трећака) са ужетима од фураже за кола привезане, дозвољавају, да на оштрим окучима и четири се коња напред упрегну. У ратно време возачи имају додатак од 7 и по центезима ($1\frac{1}{2}$ пара износи 1 цент.) за сваког коња. С тим додатком побуђује се ревност у служби, а при том је иста врло сходно средство за казн. Топције носе остроге (мамузе); њини и возачки ранци возе се на карама; — а у Француској је то другчије, јер тамо возачи имају своје ранце на коњима, а топције на плећима, па су им баш због тога мрзка заступања и замене. Узајамност између топција и возача у служби само у Пијемонтезкој је савршена, т. ј. само у Пијемонту може топција возача, а возач топцију подпуно за заступа. Ни једна батерија не сматра се као изучена, ако у полу-кругу од четири метра у пречцу, наоколо и у среди колчићима забележену, калопујући не окрене а да ни једног кочића не извали.

Која разлика између ове савршености и оних времена, кад је Валенштајн и шведска војска своју артилерију оставила на бојном пољу код Лицена због несташице коња. Ко је пре дошао, тај ју је и узео, а то учинише сутрадан Швеци.

Ипак би се артилеријске пољске маневре може бити још боље могле прилагодити општем начелу маневра за сва три рода оружја, а то је да буду у мирно време, као што треба да су у рату.

„Ред и брзина, вели Тиру, као да су први услов дејствовања великих батерија. Абсолютна исправност движења од мање је важности, а главна је ствар, кренути се у згодно време, и поставити се на згодно

„место. Никоме неће на ум пасти, да критикује операције француске артилерије код Фридланда, Ваграма и Ханаве, а ипак се зна, да су те маневре са свим просте биле.“

Промена фронта, на пр. док је батерија у боју, врло је деликатна маневра. Наводе се случаји, где су батерије, нападнуте у онај пар, кад су такве еволуције производиле, пре освојене биле, него су их довршиле. Промене фронта треба дакле што је могуће брже у назад удесити, тако да буду проста обртања, у којима нити се каре комешају, нити време губи.

Негда су произвођене паљбе са бока, које су још брже биле. Та маневра састојала је у томе, да су топови, почињући с оне стране, на коју се пуцати имало, без метања на предњаке, дакле на ужима вучени, назад иступали, док су тако уступајући сви дошли у постројење басамацима налично. Сваки је топ стојао у висини, т. ј. равно са главама предњих коња најближега до себе тона, пак су онда сви косо наперени. Премдл передовита, ова је маневра, — кад се са гледишта садање теорије сматра, — ипак врло практична, јер је врло брза.

Ово је само један пример; а главно начело, оно је опште и вреди за све маневре и теорије; надлежност је официра, да га сваки напосе допуни, и своме роду оружја теорично и практично прилагоди (аплицира). Артилеријска теорија већ је близу своје мете, дочим је укинула разлику између првобитног и обрнутог поредка (строја).

Проникавши начело, офицер нека не заборави, да сила артилеријског удара састоји у маси, т. ј. множини ватре; да артилерија због тог пред непријатеља никад у колони неступа, него увек у раширеном фронту, и да је за артилерију, која се на месту стојећи бори, добар положај најглавнија ствар. Биће дакле за артилеријског официра избор згодне позиције најважнији посао, као што је за коњичког официра избор тренутка, за напад сходна и згодна, најбоља препорука. —

Успешна прилагођења (практиковања) начела у артилеријским маневрама учинила су, те је артилерија постала решително оружје. Ако је пехота својим особеним (специјалним) дејствовањем у биткама у Мисиру (Египту) и код Лицена, а коњица код Маренга, Хојенлиндена, и Ајлаве, (Eulau) победе одржала, и артилерија се прославила у биткама код Валми, Фридланда, Бавцена и Ханаве, и при обсади Севастопоља.

„У решителној битки вођ ће увек тешко осетити, „ако му је артилерија слабија од непријатељеве“, пише Наполеон на острву св. Јелене. —

Погрешке у овом саставу о Маневрама.

Број Војина	СТРАНА	Врста		Место	треба.
		озго	оздо		
32	86	6	—	Како га	Како се га
»	»	—	9	од ова три рода	од сва три рода.
»	89	2	—	дакако од не мање	дакако од мање
»	»	—	2	обавили су	обавили су
»	91	—	4	за сва три	са сва три
4	116	4	—	на простоту сведе	на простоту сведена
»	»	9	—	жали Биже	жали Боже
»	»	—	14	једно то исто	једно те исто
»	117	—	13	борно за напад	бојно за напад
»	118	5	—	на место	на месту
»	120	4	—	уопште су окладне	уопште су складне
»	121	—	5	на арежуљку	на брежуљку
»	124	—	8	са нераздовојеним	са неудојеним
»	»	—	11	управљање	равнање
5	135	—	15	неспадачно	нападачно оружје
»	137	—	5	проћи без штете	проћи без штете
»	138	—	7	нарави колена	нарави колона
»	139	4	—	паљби — правој —	— правој — линији
»	»	10	—	у колоном а развитом	у колоном и развитом
»	»	12	—	9 и 59-а	постројиле су се: 9 и 59а итд.
»	140	13	—	једна за другим	један за другим
»	»	15	—	Тако је колона	Така је колона
»	147	16	—	ватреног млина	ветреног млина
»	150	6	—	цар ових оружја	цар свих оружја
»	154	7	—	с правом раставити	т главом раставити
»	»	»	—	ретке без успеха	ретко без успеха
»	158	—	12	urtando terta basu	urtando testa hassa
6	177	3	—	Учинили коњица	Улучили коњица
7	209	—	5	У овом делу	У свом делу
»	212	8	—	поредила се	породила се
»	213	11	—	Пехота к овом	Похита к овом
»	»	13	—	скупи ову	скупи сву
»	214	12	—	водећи своју гарду	водећи своју гарду
»	215	5	—	Ово је права	Ово је прва

Крај.

ОДЛОМЦИ ИЗ СТИЛИСТИКЕ.

ЗАХВАЛНИЦА.

Настављено, види стр. 200.

Као што смо у молбеници казали, молбеница иде на то, да нам се нешто учини. Ал се нама може нешто учинити и без наше молбе. У оба случаја, ми смо весели и осећамо се према томе као — **благодарни**. На то нас гони само наше чувство. Ал с тим није свршено све. Сваки јек хоће и одјека, сваки глас иште одзива, свако дело тражи награде. Ми се осећамо **благодарни**; ал онај, према коме се ми тако осећамо, треба да види то наше чувство, треба да чује нашу благодарност, треба да зна за наше припознавање. А онда излази, да за учинено добро томе добротвору захвалимо, т. ј. да му пишемо, (ако није у месту) захвалу, те да му благодаримо на учињеној нам љубави, или пријатељству, или правичности, или човечанству, или милосрђу итд. каквог је рода било само учињено дело. — Благодарност је најсветија врлина, каже **Книге**. Ко ти добро учини, поштуј га! Благодарни му не само речма, које му жар твога припознавања излију, него тражи сваку прилику, где ћеш и ти њему услужан или користан да будеш. Ако за то немаш никаква повода, онда му бар покажи твоје срце поштовним и саучестним вла-

дањем према њему. То пак несмеш мерити по величини учињеног ти добра, него по величини воље, с којом ти је учинио. Па и онда непрестај бити му благодаран, кад га више неузтребујеш, или кад њега несрећа сурва и обори с његове висине!

Свако писмено, којим изражавамо нашу захвалност, мора излазити из самога срца, јер је благодарност чувство.

Личност и добродушије човека, који нам какво добро учини, величина тога добра, и прилике, које су га пратиле, то су скоро главни моменти, које у писму особито ваља обележити.

Наш добротвор може бити или наш неки старшина, или други какав повећи и отмен човек. Тон дакле у писму ваља да изражава дубоко поштовање, и да сјаји срдечношћу и природношћу.

На нарав и карактер нашега добротвора морамо особито пазити; неки је великаш сујетан, горд и гине за почастима, па често и за најмање ствари хоће највеће благодарности са страхопоштовним изразима, тако, да је врло тешко угодити му. Ту смо и ми онда у незгоди, и морамо особито пазити, да његову шкакљивост неувредимо, а сами у непристојно ласкање непаднемо.

Прави и изображен отмен човек, који има благородно срце, он је увек и скроман, и онда је у толико одличнији и достојанственији старшина. И према њему њему изражавати нашу благодарност са оним великим поштовањем, ал никако претераним, него само кратко и срдечно, и што простије то боље. Он се држи за доста награђеног, ако може другог сре-

ћним да учини; за скромнога човека ништа није те-
ретније, него да чита празне речи и лицемерне и
притворне изражаје чувства.

Испитати важност и вредност учињеног дела и
то да ли је с неким тешкостима скопчано било, или
је и неке жртве стало, или му је врло лако било да
нам жељу испуни, то је врло нужно, јер ћемо према
томе и нашу благодарност да удешавамо. Свакојако
врло би неуместно било, кад би за којекакве ситнице
потрзали Бог зна какве претеране изразе.

У обећањима да и ми њему какву услугу учини-
мо, ваља бити здраво смотреним; могли би највише
напоменути, како ми сумњамо, да би икад од какве
користи могли им бити. Само пријатељима можемо
жељу изражавати, да и ми њима какву услугу учинимо.

Ако се наше писмо благодарности није допало
нашем добротвору, онда нисмо ни целъ њиме пости-
гли. А да се допадне, то можемо постићи само је-
зиком. Кад све природности мора он да изражава
топло чувство, а никако претерану хвалу и ласкање.
Благодарност је говорно осећање и ваљамо се у пи-
сању много више чувати, јер онда врло лако можемо
да угазимо у претеране мисли и изразе. Кад је пак
језик благородан, према нашем достојанству и одно-
шењу спрам добротвора удешен, где нема излишног
украса, дугог растезања и извештачених израза, као
најпосле ни суве кроткости ни леденог стила, —
онда то писмо може да постигне своју целъ, и биће
пријатан и упливан израз наше благодарности.

Кад благодаримо коме за шта, ми нетреба да
се спустимо у прашину, јер онда понижавамо и себе

и добротвора. Коме је шта учињено, несме се у захвали изражавати да је недостојан тога; али ће изјављивати, да он то здраво цени, и изображен човек не само да ће благодарити на добивеном нечем, него и на изјави да ће се на то имати призрења, наклоности, саучешћа итд.

Иначе, у овоме нема других правила, него ићи за срцем и у писму тумачити његово осећање и усхићење.

ПРИМЕРИ.

Гедан официр, премештен у ђенерални штаб, захваљује своме дојакосњем старешини на заузимању.

Господине полковниче!

Министарским наређењем ја сам имао част за време мога отсуства отуд, бити придељен ђенералном штабу.

Колико је ово добро за мој даљи корак толико ми је попет врло жао, што излазим из полка, у коме сам мој војнички пут отпочео и у коме сам имао чести бити под заповестима вашим.

Ја сам у том одличитом полку имао среће служити под таквим старешинама, који су ми у свему као углед светлили, и нашао сам другове, код којих је пуно поверење и све срце моје било. Е у толико ми и теже мора пасти опроштај мој.

Мене су и досадања ваша добротинства увек обвезивала благодарношћу, а како ћу вам да захвалим на овом новом доказу ваше очинске бриге о мени, јер ја за моје ново приделење имам благодарити само вашој препоруци и вашем заузимању?!—

Залуд се мучим да моје осећање заоденем речма, ја вам само дајем истинитог уверења, да ћу се из свију сила трудити, да одговорим вашим очекивањима, и да се тако увек достојан покажем вашег заузимања.

Примите господине полковниче израз особитог поштовања, с којим сам вам

покоран,

Н. Н.

Једна официрка, удовица захваљује једном државном великашу, што јој је молбу код двора подупирао.

Господине!

Ви сте моју покорну молбу, с којом сам се у мојој беди, на вас обратила, тако милостиво и брзо испунили, да сам ја сасвим узбуђена и са сузама радости подносим вам ову захвалу. Колико сам се била уздала, Господине, у вас, да нужду и беду моју, у коју ме ненадна смрт мога мужа бацила, нацртам оку милостивном, то опет нисам могла очекивати, да ћете ви, поред ваших толиких послова, тако к срцу примити молбу једне маловажне жене.

Милостив одговор, који сам од вас имала среће примити, сасвим ме је изненадио, и у мојој невољи умирио и обнадеждио, да ћу моћи за даље изражавање моје сирочади старати се а да неклонем.

За ту ћу милост док год сам жива бити благодарна, и увек ћу се молити Богу, да вам дане продужи и усрећи.

Допустите ми, господине, да вам још изразим моје највеће поштовање.

покорна,

Н. Н.

УДОВИЦА МАЈОРА.

Захвала шведског ђенерала Стединка краљу Густаву III.
на почастан мач.

Господару!

Благоволите Ваше Величанство допустити да захвалу моје благодарности за указану ми милост пред ваше лице изнесем. Мач, којим ме је Ваше Величанство одликовало, мени ће заиста среће донети; ја молим Бога, да ово оружје непријатељима нашег отачанства исто тако буде страшно, као што ће мени увек бити драгоцен залога високе милости и благословни знак, под којим се надам побеђивати, с најдубљим поштовањем остајући

У Пардоли 14. Маја 1790.

ВАШЕМ ВЕЛИЧАНСТВУ

*препокоран,
Стединк.*

Захвала инглеског маршала херцега Велингтона пруском
маршалу кнезу Блехеру.

Ваша Светлост!

С овим вам шиљем једногласно закључење горњег и доњег дома сједињених краљевина велике Британије и Ирландије, којим оба вашој светлости и вашој јуначкој војсци благодарно припознају ваше владање у битци од 18. Јунија. Дозволите ми ваша светлост да придам и моје честитање с уверавањем, да ја као Инглеz и заповедник оне војске, која је ту битку била, такође приступама уз захвале према вама и вашој војсци. Моје захвално осећање неће никада престати за оно срдечно слагање, којим смо ми наше операције извршили, особито пак за успешно

суделовање ваше светлости и ваше војске у битци на Ватерлову, за које вам и саопштавам припознање парламента. Имајте уверења итд.

Гонеса 4 Јулија 1815.

Уаун-Мирко захваљује кнезу од Црне Горе на дарованој му медаљи.

Господару!

Ваше височанство благоводело је златну медаљу Милоша Обилића најмилостивије подарити ми. С узбуђеним срцем и најдубљим поштовањем приступам, стари борник србски, јуначком престолу, вашег височанства, да поднесем моју неограничену захвалност на том високом одлицију.

Господару, моје малене услуге, које сам за слободу србског народа и драге нам отаџбине поднео, Ваше је Височанство припознало с највећом почасти и благоводело је украсити ми на бојишту испарана и прорешетана прса узвишеним знаком Милоша Обилића, одличјем, којим се награђују витешки Црногорци у борби за слободу народну. Ја немам Господару, речи, с којима би могао достојно да изразим дубоко осећање, које ми душу и срце тако радостно потреса; ја немам, Господару, израза, који би ми у правој боји нацртао верно моју дубоку захвалност према Вашем Височанству.

Моја дубока старост недаје ми сјајне надежде да се могу на самом разбојишту србском међу браћом народним борницима поносити овим витешким одличјем; али ћу моје избројане дане посветити топлим молитвама Богу, да дарује роду србскоме сто-

тине и тисуће јунака, који ћеју још дичније покрити ране своје племенитим ликом Милоша Обилића.

Благоволите, Господару, овај слаби одјек мога искреног осећања милостиво примити, који сам с најдубљим поштовањем

ВАШЕМ ВИСОЧАНСТВУ

захвалан и покоран,

Узун-Мирко.

Спроводница министру спољних послова.

Господине!

Изволите у ово мало речи примити моју захвалност на наклоној изјави, с којом сте ми имали доброту послати од његовог височанства узвишеног кнеза црногорског подарену ми медаљу Обилића.

Ја сам се усудио и у неколико слабих речи изјавити моју најдубљу благодарност његовоме височанству што се чај отуда благоволео сетити једног старог војника србског, и молим да би сте имали доброту послати у руке његовог височанства.

Ову прилику још узимам, да вам изразим моје поштовање, с којим имам част бити вам

признателан,

Узун-Мирко.

ПРИМЕРИ ІУНАШТВА.

1.

Капетан Брезина од Биркенхаіна у полку 23 показао се као одважан и храбар офицер іош при іуришању на Іегерцаіле 28. Октобра 1848. године, кад је он повео своју чету на іуриш против іедне барикаде, коју су револуционари силним огњем из оружја бранили, и тад га је таче згодило у бутину десну, због чега је морао неко време боловати. 1849. године при опсади Будима видимо га опет у родови бранилаца града, где је такође више пута показао своју ладнокрвност и одважност, и беше вазда делима узор своіој чети.

Од 4. до 7. Маіа држао је он непрестано са своіом четом кулу № 13. где су људи заіедно са офицерима незаклоњени морали стаіати и трпети колико од граната коіима су их револуционари из тонова били с Блоксберга, толико више од куршума што их гађаху из кућа Раіценштатски (србски краі).

15. Маіа пуцаше непријатељ страховито с блокеберга и Швабенберга на топове коіи по бедему беху, тог дана капетан Брезина добиіе заповест од градског команданта генерал-маіора Хенца да са свима своіим људма коіи су на главној стражи били топциіама помогне, те да све оне топове с бедема

поскидају, који су ватри непријатељевој изложени били, и да их увезу у најближе улице и заклоне а да им при руци буду. При овом опасном послу у киши непријатељеви танади беше капетан Брезина непрестано међу својим људма, које речима и примером ободраваше те са крајњим силама радише задати посао заборављајући сваку опасност, и би неуморан догод не изврши што му беше заповеђено.

Градски командант награди га с његовим људима заједно са јавном похвалом, што је у тако тешким околностима показао своју ревност и неустрашимост.

Кад од 16 до 17 непријатељи с блокберга запалише краљев замак, са усијаним ђулетима, тада је капетан Брезина руководио гашење замка са помоћу још неколико официра и не обзирући се што је непријатељ с блогсберга непрестано гађао у њи, који ватру гасише.

17. у јутру примети капетан Брезина, да је ватра, коју су тек свлађивати могли дошла скоро до ручних магацина. Крајња нужда беше сад да се одма што ради, јер највећа опасност прећаше вароши и граду.

По примеру капетана Брезина одма се реши људство што је ватру гасило, те поита до одаје где је муниција била и почне је из ови износити. Већ прскаше варнице од запаљени парчади, која падаше кроз срушене прозоре тако, да би учас могла која несрећно пасти на муницију и дићи све у ваздух. Пожртвовањем и напрезањем његовим и његови људи испадне им најпосле за руком те муницију изнесу и

ка сигурно место склоне, и тиме спасу све од грозеће пропасти и ослободе грађане од стра и несреће.

За његов примерни уплив на своје људе, за ревност и храброст више пута повторену при овој опсади и за јуначко држање кад су непријатељи и на град јуришали, буде награђен капетан Брезина ордемом круне треће класе.

2.

Капетан Сима Борета из банатског граничарског полка № 4. за време опсаде Будима стајао је са својом четом десно до бечких врата а лево од истих врата до њега беше такође с четом капетан Станојевић; обе ове чете трпеше много од непријатељеви граната које непрестано туда падаше. Оба ова капетана стараше се и трудише свима силама да одрже ову точку, која беше непријатељу одривена и слаба, они одбише више бесних непријатељевих јуриша и у свима приликама беху својим људима сјајан пример правог јунаштва. 21. Маја беше Сима дежурни кад му јавише да се непријатељ на брешу уснео, он скупи стражу и одма удари на њи тако силно, да их је одма одатле сјурио, и повише им људи поубијаше. Оба капетана љуто бранише њина места, где се често догађало да се измешани са непријатељем прса у прса борише.

Немарећи за живот свој они узвикиваше и храбрише своје људство на одбрану, и ма да су им хонведски официри викали да се град предао, и да ће им људство бити слободно одпуштено, опет они наговараху своје људе да се сви до последњег бију.

Од чете Станојевића беше напосле остало ту на стражи два официра подпоручика Фридрих Сидер и Сава Мишковић и још 81 војник од наредника па наниже редом.

Но кад без помоћи осташе и људство им се поче све више и више смањивати, непријатељ већ поседе најближе куће, и са већом силом наново на брешу јуриша, то се видеше они остављени и опкољени, — тад мораше одступати борећи се ка лафови. Но напосле их хонведи опколише са свију страна и они немогући се више бранити, беше надвладани.

Капетан Станојевић би за то награђен ритерским крстом леополдовога ордена, а капетан Борота гкозденим крунским орденом, оба III. класе.

3.

Спомена достојног дана 21. Маја 1849. године при обсади Будима беше подпоручик Едвард Емерих из 23 полка са једним капларом и 15 редови при поправљању једне бреше, на којој 60 раденика и више пионира радише под командом поручика Гауса.

Пре нег што ће зора засветети дође шљобок један и јави Едварду да се нешто крећу сенке од дрва баштенских најближих кућа спрам бреше, на ово он сам отиде на место одакле је могао то сматрати, он остане ту и посматраше тамо шта има, док није угледао, да се ту непријатељеви људи све више и више у мраку к граду примичу. Сад је већ знао шта непријатељ оће и одма заповеди раденицима да са зборишта узму оружје у руке, које стајаше у пирамидама, па одма распореди сво људство

за одбрану бреше. Постави човека до човека дуж целе бреше, укратко им изговори и опомене их да се тврдо и постојано бране и пошље да се то јави главној стражи. За то време непријатељ беше већ своје јуришне колоне постројио и са свију страна пође на бедем. Јуришање им беше одважно.

Али неколико јаки плотуна обореше прве редове нападача. Подпоручик Јемерих стајаше на ивици бреше, и храбреше своје људе говором и примером. Већ се борише један другоме у прса, и подпоручик Јемерих првог који беше на бедем нагао, једним махом сабље оборио.

Одушевљавани оваком храбрости и примером држаше се браниоци против густе масе нападача са очајним постојанством. Но од много веће силе притиснути и без помоћи морадоше уступити. Јемерих ког је кугла дуж но прсима очешала и ранила опет скупи остатак људства и стани се у малој улици која води к пијаци замковој, и држа се ту дотле, док није дошао инжињерски капетан Горини, ком мораде предати команду над тим људством, и који на скоро би смртно рањен.

За ову војничку смотреност, којом сачува брешу од ненадног напада непријатељевог и напад му тако славно одбио, би награђен са орденом гвоздене круне треће класе.

Подпоручик Јемерих беше се одликовао и при револуцији бечкој 1848. године при јуришу на Јегерцајле, тад га је ударило таче низ прса и за то је морао боловати.

Но помоћу лекара за чудо наскоро оздрави и наскоро беше за време целе војне у маџарској свуда до обсаде Будима.

4.

Подпоручик Густав Брешка из драгонског полка ерцхерцога Јована при обсади Будима 21. Маја беше с једним водом близу јашионице, коју су револуционари били посели и хтедоше одавде да јуришају на цајгхауз. Брешка се свом силом упињаше да их спречи, због чега и беше у почетку још упао у наврстну непријатељеву ватру, но он одушевљаваше своје људе колико својим храбрим понашањем, толико више тиме, што кад га једно таче у десно раме рани, нехте своје место оставити, већ оста догод није од истечене крви ослабио и немоћан с коња пао, за које време већ беше пехота и артилерија тамо постављена и могаше бој примити и продужити. За овакво ратничко постојанство и успешан уплив на људе би подпоручик Брешка награђен орденом гвоздене круне III. класе.

5.

3. Маја 1849. године непријатељ који се беше Будиму приближавао, предузе напад на предстраже градске посаде, и то с једним оделењем удари путем од Верешвара а други од св. Андреје у исто време и напад на мост. Подпоручик Фридрих Вилећ из пешачког полка пруског принца, који је ту заповедао, постави своје људе тако, да је непријатељ мислио да ту никог нема, но кад је дошао до на 30 корака, то га људи Фридрихови с неколико плотуна доче-

кају, па одма на бјонет јурише тако, да су они одма почели бежати. Пошто су неколико мртви оставили, то се растуре ти хусари, што су тај напад предузели.

При одступању: Бомбишта к воденом рову сломише се једна мунициона кола. Подпоручик Вилећ као командир артиљерије задржавао је непријатеља са својим људма доле, док људи подпоручика Јосифовића нису сву растурену муницију и кола пренели у ров те да неби све то непријатељ узео.

5. Маја испадне подпоручик Вилећ као добровољац са подпоручиком Кнежићем и са неколико људи и протерају непријатеља с једног места, где се укрио беше.

За његову храброст и смотреност би награђен подпоручик Вилећ орденом гвоздене круне III. класе.

6.

Полкови свештеник Нићифор Крис из кобурговог хусарског полка одликовао се при обсади Будима 1849. године особито човекољубивости и пожртвовањем да би подпуно своје дужности извршио. Непрестано дану и ноћу у највећим опасностима где су танад ко киша падала ишао је он да сваком раненику последњи свештенички благослов да и последњу му молитву за покој очита. 17 дана за време страшне пуцњаве са стране непријатељске, вршио је он овако своју дужност прегореватићи сасвим свој живот.

Због толиког напрезања поболи се од врућице баш оног дана кад је град на јуриш узиман. Пошто

је оздравио, продужи он и даље у робству свом свештеничком позиву онако приљезно следовати, негледајући што би му револуционари то лако забранити могли. Кад су му ови обећавали једно више место и повећу плату, ал о то с презрењем одбије и волео је доћи у ма какву опасност неголи погазити своју заклетву.

За ово буде свештеник Крис награђен златним крстом свештеничке заслуге.

7.

Наредник Карло Зимба из цекопијевог пешачког полка за сво време одбране Будима одликовао се примерно међу војницима храбрости и пожртвовањем да би своје дужности извршио, и при свимо приликама ободравао је своје људе примером на издржљивост и неустрашимост.

За време јуриша 21. добије заповест од свог капетана, да се са неколико људи пробије кроз револуционаре до плаца пред Телекином кућом. На ово пошта он по заповести свог командира к другој чети, која је пред капијом замка стајала, те да јој јави да ће бити с леђа нападнута, на које и буде код те чете нужно наређено, да се непријатељ на тој точки снажно дочека.

Но кад наскоро за тим непријатељ у великим масама навали од замковог плаца на врата где су стајали, и чета та поче у борби одступати, то наредник Зимба са наредником Катанеом затворе врата кроз која су могли само на кулу № 13 доћи, и оба са још неколико људи бранили су се против јури-

шећи дотле, док остатку људи 2 и 3 чете није испало за руком да уз мердивене не пређу у башту замкову. Тек тада пођу и њи двојица к својим четама и Катанео као последњи извуче за собом и мердивене.

Оба ова наредника поред сваког пробања од стране непријатеља показали су се постојаног и тврдог карактера. Ма да су их они претњама као затвором, бојем и да их од фамилије одвоје, гонили да заклетву погазе, најпосле им обећавали награде и авансовања, опет су они одсечно остали при своме, а тако исто су примерно и људе уздржали да и они својој заклетви верни остану.

Оба бише награђени златним медаљама за оваку храброст.

8.

Кад су људи из цекопијеровог баталијуна при обсади Будима 1849. године хтели зазидати капију замка, на беху дошли зидањем до за један фат испод свода, то с блоксберга удари једна граната кроз још незазидани део убије једног од њи а два пионера смртно рани, а редова Корбана који је хтео бомбу у шињел да увати, с висине на земљу свали и сви помислише да је мртав. Но овај наскоро скочи опет успужа се на зид на своје место и поче у шали да храбри своје другове на рад. Ови присташе у његову шалу поиташе с послом тако, да је капија после 2 сата зазидана била.

За ову особиту неустрашимост, и што је својим оваковим понашањем на људе учинио толико, да се

посао тако брзо довршио, би Корбани награђен сребрном медаљом за храброст I. класе.

9.

Кад је градска посада 18. Маја 1849. године одбила јуриш на Будим, то од одељења непријатељице која су одступила остану испод бедема један поднаредник и један редов, одакле се несмедоше маћи за то да неби од људи из града били поубијани. Обојицу је сад ваљало као заробљенике уватити и довести у град. За ово се замоли редов Лука Мартић, који намести једну греду и на њој се спусти низ зид лево од бачких врата и пред очима непријатељевим уведе оба речена војника у град као заробљене. Овај се и доцније показао за време целе обсаде особито 21. Маја под својим капетаном Боротом кад су се борили онако крвно један другом прса ударајућ, тад се он веома одликова јунаштвом и одважности.

За ово би награђен сребрном медаљом за храброст II. класе.

10.

I баталијун негдашњег другог румунског полка № 17 одликовао се за сво време маџарске револуције 1848. године добрим војеним духом и карактерним понашањем па и за време док је у робству био. Он је највише пребивао у Пожуну и Леополдштату. Но особито заслужне показале су се ове личности тог баталијуна.

7. Октобра послаше наредника Русса са важним депешама на војено министарство да их носи у Пожун и да их тамо преда дивизијоној команди. Одма добије за то спроводно писмо од баталијуна на капетана Раихела. Узпут дозна од више грађана да је сва војска 6. Октобра дакле дан пре отишла из Пожуна и то у Аустрију да се сједини с бановом војском. Наредник Русс хтеде се вратити но недадоше му, већ га под стражом одведоше у Пожун. Под стражом од три народна гардиста одведоше га у варошку кућу и ту му одузеше маршруту. Пошто му ово одузеше, то им он сам одма пружи писмо на капетана Раихела, које они одма ту прочиташе и одузеше и видеше да у њему нема ништа политичнога. Како чланови у заседању читајући маршруту превидеше да је означен још неки пакет на министарство и непоискаше, то им он и недаде. Они га предадоше стражи, која га одма одведе у градић да га притворе. Тврдо се он одважи да како тако одбегне и у Леополдштат се врати, те да тамо јави о стању како је, и другог дана пробаше да одбегне, но неиспаде му за руком. Трећег дана одбеже и пође тајно друмом у Леополштат пошто је најпре депеше у чизме сакрио, и после пет дана сретно дође.

Доцније кад је већ официром постао, одликовао се при одбрани Карлбурга и за то добије војени крст за заслуге, а године 1851. из призрења на његову особиту вредноћу којом је људе ободрио на издржање и верност био је награђен сребрном медаљом за храброст I. класе.

Разводник Макарин Поп ободравао и наговарао

је људе да одбију и да неположе заклетву с познатим изразом, за које му претише да ће га стрељати. Кад су баталијун у Пешти разоружали, то пребише мотку од заставе а баријак сакрише у једна кола, одакле га после изнесе и однесе.

Разводник Тенас Боргован противио се да са стражом однесе заставу мајоровој кући, због чега је и принео много те је уста спашена, а он мораде за то у апси одлежати.

Кад је баталијун наново био изведен на заклетву то стрелци Јон Морозан и Лука Крецу изиђу из фронта натакну бајонете на пушке и рекоше, да ће сваког оног одма убити који се узхте заклету. Кад је баталијун у Пешти био разоружан, то редов Динисије Николај продре кроз хонведе на горњи сират где је било оружје и одело, и ту наговараше неколико наодећих се војника, да хонведе истерају.

За оваке заслуге и овако постјанство којима у тим временима речени сав баталијун одликовао а особито поједини људи из њега, то бише награђени. Разводник Поп (из пешачког полка кнеза Турн и Таксис) са сребрном медаљом за храброст I. класе, а остали именовани са истим медаљама но само II. кл.

прево,

I. M,

Куд и камо већег јунаштва и прегоревања чинише Срби у својим борбама и у Србији за своје ослобођење, и у Црној Гори за своју независност, и у Ерцеговини за своју слободу, и у Војводини за своју народну автономiju, — али на штету, жалост и срамоту нашу, нико неће да побележи и за углед нам изнесе. Др.

ступница кад се том теснацу приближи, одбија непријатеља што силниим нападом, прелази теснац што брже, пионери га затварају и артилерија намешта се на згодном месту на уласку теснаца.

Оклевање, нерешителност и колебање врло су хрђаве црте, и доносе врло неповољне резултате, ако их већ заступница својим врлинама није у стању да победи.

Заступница има особито на троје да пази:

а., да се сувише не приближава колони.

Удаљење заступница од колоне зависи прво од њене величине и јачине, друго од местности и треће од њенога састава — односно на род оружја —. Така заступница у испресецаној местности или из коњице и јашуће артилерије састављена може без велике опасности и на већем удаљењу бити. Ако нас некријатељ негони узастопце, онда заступница заостаје онолико, колико је нужно. Но ако нас непријатељ гони, стрелци су скоро непрестано у борби и тада је дужност заступнице, да надирућег непријатеља одбија и задржава, док колона одмакне или теснац какав пређе итд. Ако непријатељ наступа нагло и решително с намером, да колону нашу задржи и принуди, да се с њом у борбу пусти, онда ће заступница гледати, да што је могуће боље местност употреби, јер на чистини слабо му шта учинити може. Потоме дакле она ће се пуштати у борбу код теснаца, шума, села итд. квариће мостове, закрчавати путове, палити села и уопште чинити све могуће, да непријатеља задржи, док колона одмакне. Кад је то све учињено, онда ће опет што брже одступати и

и нове позиције заузимати. Овај је задатак веома тежак, ако су путови хрђави, трупе уморне, запрега код артилерије слаба и изнурена; под таквим околностима и пред снажним и храбрим непријатељем заступница подноси врло велике жртве. Но она ипак нетреба за тима да жали и да их се боји; она треба колико више може да се упиње, да колону заклања и да на исту ненаседа. Исто тако нетреба ни сасвим далеко за колоном да заостаје, јер у току марша непријатељ је може стићи, обколити и тако од колоне, која је у нужди подпомаже, одсећи и разбити.

б. Да недозвољава непријатељу, да јој се сувише приближи. Но ово спет нетреба тако разумети, да ће она борбу у невреме прекинути, само да у ту догрешку непадне. Она ће то само у згодним тренутцима чинити, а неће се ни у какву безкористну и штетну по њу борбу упуштати. У почетку заступница се бори са равним или мало јачим противником; доцније одношења се та мењају. Прво ступа у борбу с њом непријатељска предводница, која може још бити поддрепљена и коњицом ако терен дозвољава. Ова борба може се продужити, ако је позиција згодна, 1 до 2 сата. После тога долази чело главне колоне непријатељске. У том тренутку може непријатељ покушати, да нам за леђа зађе и то ће учинити тим пре, што је фронт наше позиције јачи. Овај је тренутак за одступање најзгоднији, зато га ваља сад и предузети. Ако је местност отворена и чиста, онда се најпре повлачи пешадија и пешачка артилерија, а коњица и јашућа артилерија задржавају непријатеља при дебуширању. Ако ли је пак

терен испресеџан иде напред коњица а за њом пешадија и артилерија.

в. Да има преглед над тереном, на коме се движе, како је неби могао ни с које стране непријатељ нападом изненадити. Ово је дужност крилних одељења заступнице и на ту џељ она су исто онако састављена, као и крилна одељења предводнице. Непријатељ ће свакојак гледати, да заступницу обиђе и да продре између ње и колоне; да то предупреду, крилна одељења заступнице морају јача бити но у предводнице и помоћ од колоне мора им сигурна бити.

Заступница треба да буде у непрекидној свези са колоном и крилним одељењима и сваки и најмањи неред у колони мора јој одма познат бити.

Поредак заступнице исти је скоро као предводнице, само што овде опреза много већа бити мора, јер заступница се обично само брани а предводница напада.

Крајњи низ састии се обично из појединих шилбока на коњима, ако непријатељ баш узастопце негони. Шилбоци ти увек су коњаници па макар местност сасвим испресеџана била. Висине и уопште све тачке, које далеки поглед дозвољавају, треба да се што дуже поседнуте држе.

Кад год заступница мора да застане ради одмора или иначе због каквог переда у маршу колоне, увек тражи позицију згодну за борбу, па ако место на ком је, за то згодно није, она ће се по околностима помаћи напред или и назад до најближе згодније позиције. Чим се положај заузме, одма се изашиљу према непријатељу патроле и чине се све

припреме за одбрану. Ноћу намештају се према непријатељу под заштитом заступнице страже, које се или из колоне или из главне трупе заступнице узимају. По поласку страже ове остају, док колона одмакне и тек се онда укидају, кад се ред на маршу обнови. У заступницу не узимају се зато што су уморне, него се повлаче на своја места.

Заповедника заступнице дужност је, да одма извештава главног заповедника о свему, што о непријатељу дозна и што се заступници збуде. При том треба особито да пази, да опасност неувеличава и да су му извештаји кратки, јасни, потпуни и разумљиви.

Ноћу је опасност заступници много мања, што јој је много лакше задржати непријатеља на каквој точки но дању; јер овај ретко ће смети у непознатој местности онако слепо насртати на противника, чију снагу прегледати не може. Колона се ноћу много више но дању развлачи, па да неби заступница к њој потиснута била и насела, треба да буде што могуће даље.

Сваки поступак заступнице одговара поступку непријатеља; све што чини треба да буде основано на извештајима, које о непријатељу имамо. Но опет при овом заповедник заступнице мора здраво на опрези бити и може се користити својим искуством, али нивако рачунати известно на њуд и начин непријатеља; јер се ужасно преварити може.

РАЗДЕО ДРУГИ.

МИРОВАЊЕ.

Политична одношења іако утичу на правац и ток ратних операција, па зато ратовање и іесте скоро непрестана измена у радњи и мировању оружја. Осим тога и почетак рата увек іе прелаз из мирног у стање двизања и радње.

Врло ретко бива, да се цео поход какав без овакових прекидања сврши; іер и сама воіна одношења често захтевају, да воіска за іедан или више дана операције заустави. Да воіска непрестано и без одмора оперира и бори се до свршетка, може бити само при врло маленим походима, коіи се за кратко време свршавају или кад дипломатија успе, да ратујуће стране помири.

До најновијега доба, пре него што іе садана метода ратовања поникла, почивке ове врло су честе биле и после сваког покрета воіске скоро редовно наступале. У седмогодишњем рату на прилику воіске су по неколико недеља и месеци становале; и било іе прилика, да су после дужег мирног задржавања на іедном иесту само по неколико маршева прелазиле, па опет нове станове заузимале. И тако ратови су се распадали у више похода, коіе іе зима

једно од друго делила. За време зимовања раздљено кантоновале и главни им је посао био рекрутовање и ремонтовање. Осим тога по свима зимским становима живо се радило и спремало за нове операције. Оштећен и неупотребљив материјал поправљан је и замењиван новим, тактичко изображење трупа дотеривало се свакидањим вежбањем и олабављена веза дисциплине обновљена је и ојачавана заповима и строгостима. И тако с пролећа војска је опет била крепка и снажна, да издржи све тегобе нових операција.

Садања пак метода ратовања лежи на са свим другом темељу. — Војевање је нагло и бујно; цел, која се постићи има, једини је предмет, коме се не престаје тегди и само велике и нове комбинације у операцијама могу бити узрок подужем мировању и задржавању на једном месту. Па и овакве почивке обично су само почастне, т. ј. један само део војске недејствује а цела остала армија оперира. Општа тишина на бојном пољу данас може наступити само тако, да се потрошена и исцрпљена снага опет навали.

Даровити писац нашег времена — Клаузевиц део I. стр. 267. — потврђује, да поглед на ратну историју представља нам као редовно стање војске у рату нерадњу и ђутање; дејствовање је само изузетак тога редовног стања. Ово није међутим баш савршено тако, нарочито кад се посмотре ратови револуције и походи Наполеона I. где је ратничка енергија достигла највећи вршак свој; по опет и у тима тако бујним операцијама наилазимо такође на честе и многе почивке оружја.

О тима ратничким одморима сада ћемо говорити. Ако је нужно, да се војска од великог напрезања опорави, да се претрпљени губитци и штета накнаде; или да се снага војске за предстојеће операције учува, онда треба да се трупе по квартирима разместе, и од изненадног напада обезбеде.

То је **кантоновање**. Како трупе кантонују и какве се мере опрезне притом набљудавају, биће предмет нашег првог говора.

Дејствовање једног или другог дела војске на попришту ратном може се и из тактичких призрења зауставити; која су тада и главна, а икономска само споредна; па због тога се и гледа, да се трупе према терену најудесније распореде. И то су онда **положаји** или **позиције**.

Позиције могу бити за **одбрану** и за **напад**. Једна се од других по тактичним захтеванима разликују.

Има још и трећи род позиција, које не служе ни за напад ни за одбрану. То су обично **путне позиције**,

Кад војска недејствује него кантонује, или је у позицији, онда наравно нити је за бој увек спремна нити како ваља способна. Због тога је нужно, да се војска у таквом стању налазећа се од изненадног напада осигура. То се чини **предњим одељењима**, које увек на опрези бити морају.

Опреза ова на два се начина удејствовати може; изашиље се према непријатељу непрекидан низ предњих одељења, или се то чини покретним одељењима, која на све правце, одкуда непријатељ доћи може,

мотре. Први начин познат је под именом **мртвих стража** а други под именом **патрола**.

А. Кантоновање.

Од како су шатори у војсци изостављени, кантоновање показује се као прека нужда, кад се ође, да се снага војске што боље учува.

Свагда а нарочито у два случаја никако се кантоновати неможе, кад је непријатељ близу и кад је нужно брзо и непрекидно двизање. Тако исто нема места оно ни онда, кад операције бујно теку и једна другу изазивљу, кад енергија заповедника све напред тегли. Но овакви походи нетрају дуго, а и немогу трајати, јер губитци су велики, па је нужно опорављати се.

Поход 1809. трајао је од 16. Априла до 11. Јулија, дакле три месеца; и то од 22. Маја — битка код Асперна — до 5. Јулија — битка код Ваграма — обе су војске уживале шестонедељно примирје.

Поход 1812. трајао је од 24. Јунија до конца Децембра, дакле шест месеци. У ту периоду пада и четрнаесто-дневно задржавање између Вилне и Смоленска; а од 14 Септембра до 18 Октобра пробавила је војска Наполеонова ништа нерадећи у Москви.

Поход 1813. трајао је од Априла до Новембра, дакле од прилике шест месеци; али примирје дели га на две поле. Операције су престале 4. Јунија а после су опет започете 15 Августа и трајале до почетка Децембра.

Поход 1814. трајао је само три месеца а 1815 само осамнаест дана.

Изузимајући дакле 1812. ни у једном од горе-наведених похода није се више од три месеца непрекидно дејствовало: па и за то време било је чешће одмора како за целу војску тако и за поједина одељења.

Како веће тако и мање одморе добро је, да војска проведе размештена по квартирима, а особито ако је време за здравље опасно.

Начин размештања војске опет је двојаки по-томе, како су тактичка или икономска одношења претежнија. Ако су прва, онда ће се гледати, да се што ближе позицији кантонује; ако ли су пак друга, онда може кантоновање више развући и веће угодности потражити. Ово је правило врло важно и има исту вредност за један читав корпус као и за сам баталијун.

Поделење кварта, определење зборних места и друге опрезне мере предмет је стратегије; зато о томе нећемо овде ни говорити.

ТАКТИЧКО УРЕЂЕЊЕ КВАРТИРА.

При кантоновању војска је тако намештена, да непосредно нападнута бити неможе, и страже и шилбоци постављају се само за одржање унутрашњих полицајних мера и да пазе на знаке, којима би се војска на зборно место позвала. Шилбоци се ови постављају у колико је могуће на таква места, одакле далеко видети могу; осим тога треба пазити и на то, да је близу њих свуда тишина — дакле да нису близу млинова или других каквих предмета, који велики шум причињавају. — Сваком одељењу опреде-

Људи се збориште или у самом месту или ван тога. Ако је том одељењу позиција каква назначена, коју ће у случају узбуне одма заузети, онда пут догле треба да је што zgodнији и сваком официру познат. А и иначе неће згорег бити, ако се официри попаште, да се околином што боље упознаду, а нарочито са друмовима, улазима и теснацима. Топови и пртљаг постављају се изван кантона на zgodном каквом месту, одакле што пре могу изаћи на друм, којим брзо на опредељено им место доћи могу. На ту цел артилерија треба на све стране себи пут да прокрчи — дакле да испуни редове и рупчаге и просече пролазе преко ограде и шибљака, који би проходност отежавали јој. И ово треба одма да буде, јер иначе неби могла увек назначеним правцем већ другим па и сасвим противним ићи и заобилазити, да направи пут, који је цели води, изађе. Ако је трупама према непријатељу назначена позиција каква, коју ће о узбуни заузети и тако предњим стражама као подпора бити, онда ће се таква увек ноћу са једном или више стража посести.

Ако се кантонује близу непријатеља, људи се ноћу несмеду никако свлачити. Пешадија треба да је на окупу у неколико за то означених кућа: пушке и пртљаг, ако је лепо време, наслажу се напољу и поставе се шиббоци, који ће их чувати. Ако је време хрђаво, онда сваки држи све своје ствари при себи. Коњи артилерије и коњице опремљени су увек. Код ових родова оружја опреза је тим већа, што се људи због коња лако концентровати немогу; и зато врло често бива, да је половина људи увек

будна и на ногама. У сваком уопште квартиру свећа се не гаси и по један је чсвек увек будан.

Ако је положење кантона таково, да нас непријатељ непосредно напасти може, онда опреза треба да се усугуби, нарочито ноћу. Изненадни напади на кантонујућу војску дању врло су ретки и само под врло слабом опрезом десити се могу. Напротив ратна је историја пуна прилика таквих ноћу и то баш под околностима, које су велико јемство за сигурност давале. Из тога се појављује потреба **пољских стража, пикета и патрола.**

За такве случајеве пре свега постарати се ваља о томе, да се приближавање непријатеља за времена опази и удесан положај за одбрану заузме. — У таквим приликама шилбоци и патроле ако не могу иначе, пуцањем дају знак узбуне.

Ако се пољске страже из буди каквих узрока немогу на довољној даљини од кантона поставити; ако је предео отворен и раван тако да те страже непријатеља задржати немогу, онда ради брзе им помоћи у нужди једно одељење је ноћу увек под оружјем и заузима све улазе, којима би се непријатељ месту самом прикучити могао. То су **пикети.**

Пољске страже неостављају се само са стране према непријатељу, јер при усамљеном кантону често грози опасност са најнепроходније стране. Тада нам неостаје ништа друго него да место на даљини од 500 до 600 корака низом шилбока обколимо и на свима путовима пољске страже поставимо. Но пре свега мале патроле изашиљу се неизоставно и што даље правцем друмова, јер највероватније је, да ће

се непријатељ у таквим приликама држати пута све докле, док се већ сасвим близу непријучи. Те патроле и шилбоци морају врло пажљиво мотрити и прислушкивати на све стране, неби ли што издаље непријатеља приметили; а то могу врло лако, јер се ноћу доста далеко може чути топот марширајуће војске, нарочито коњице, ако је време суво и путови, којима се непријатељ приближава, калдрмисани.

Ако је могуће, да се путови, којима непријатељ доћи може, затворе, онда је сигурност много већа а и у времену се много добије; непријатељ на против много ће времена изгубити, док те препоне с пута очисти и поуклања. Осим тога ова ће места и по најгоднија бити за намештање пољских стража и шилбока. Теснаци и уски пролази у селима затварају се колима и други материјалом на руци као дрвима, камењима.....; ђуприје, све треба покварити и материјал уклонити, јер тако се коњица непријатељска дуже време задржати може. У шумовитим пределима подижу се на згодним местима засеке, при чему треба нарочито пазити, да их непријатељ лако обићи и уклонити не може. Излази из села према непријатељу и они, који за пролаз наше војске нису, треба затворити барикадама.

Што се сами квартаира тиче, пешадија ће се сместити у неколико кућа што ближе крају места; људи и коњи артилерије што ближе пијаци или каквом отвореном месту где се топови сместити могу. Коњица треба да је што више на окупу и коњи се обично намештају по марвеним становима ближе оној

страни, где іоі іе збориште. Коњица се не строїи никад у самом месту, него у време узбуне гледа, да се што пре чистине довати. И за ту цель треба прокрчити путове преко башта и других преона.

Сваком веѣм оделењу означава се особено зборно место, а обште збориште треба да іе у колико іе могуће близу ових мањих, и да іе што удесниіе за борбу, и да га неприіатељ неможе пре нас заузети. У многим приликама понаізгодниіе іе, да се само место брани, а особито, кад исто теснац какав образуіе, кад иза какве реке лежи, кад околинѡм влада или кад іе ивица његова за одбрану удесна. Да се избегне забуна, коіа іе у таквим приликама врло могућа, сваком оделењу треба іош раниіе дати задатак, коїи при одбрани вршити има. — Много іе теже, кад іе место пред теснацем, іер онда іе са свима осталим незгодама іош и дефиловање скопчано. Зборна станишта тада ваља да буду што ближе теснацу, а нарочито артилерија и коњица, да се много неудаваіу.

Артилерија некантонуіе никад сама, кад іе напад на кантон могућ, него увек са осталим родовима оружіа, и увек има по іедно нарочито оделење за особену своіу заштиту. Међутим може се іош и то у рачун узети, да се пешачка артилерија увек брже за боі спремити може но коњица, а то зато, што на сваког коња код коњице долази само іедан а код артилериіе два до три човека.

Коњица, кад сама кантонуіе, мора особито на опрези бити. Она се редко у кантону сама нападнута са успехом бранити може, и у таквим пуиди-

кама, особито, ако је пешадија напада. Она дакле треба да тражи чистину, али што већма на окупу и у што бољем поредку.

Б. Борни положаји — позиције. —

Избор позиција у раниим ратовима имао је много већу вредност и може се рећи, да су се многи ратови једино око тога врзли. Узрок томе била је линиска тактика, која није дозвољавала, да се на сваком терену бори, него се увек бојно поље такво тражило, које одговара прописима тактике, и потоме служба ђенерал-штаба поглавито је била бирање позиције.

Тактика тога времена особито се клонила борбе у испресецима терену и уопште око местних предмета. Бојни ред имао је врло велику ширину а незнатну дубину. Услед тога и терен позиције имао је врло малу дубину, а то није толико од штете било, јер војска оног времена није била на том савршенству, да се победом како ваља користити могла, дакле да гонењем непријатеља сасвим растроји. Потоме и та мала дубина није могла тако опасна бити као данас, где само теснац какав позади побијене војске, узрок грдним несрећама бити може. Позиције дакле од много веће су важности биле тада но данас где војска није тако тесно са известним тереном само скопчана.

Позиције у седмогодишњем рату врло су брижљиво биране и готово су више биле циљ но средство. Често се по више недеља оперирало, само зато,

да се противник из положаја изтисне, и излагало се највећим опасностима, јер је то тада врло тешко било.

У првим ратовима револуције у том се сасвим до крајности ишло, тако, да су позиције права и једина циљ били Све, што се само могло, заузимало се, сваки вршак, свака путања; и уопште око сваке и од најмање вредности позиције велике су се жртве на коцку метале.

У новијим ратовима вредност је позиције како ваља оцењена; јер се на сваком терену гледа, да се што већа корист за борбу од састава местности извуче. Организација и строј данашње војске чини, те се уопште на сваком терену, који је иоле проходан, борити може; потоме дакле можемо свуда позиције за бој имати. Истина је, да сваки терен подаје веће или мање користи за борбу и што је једном од користи, то је другом од штете; и то су онда **абсолютна** преимућства позиције. Односна су само онда, кад је каква прилика једном од користи, али другом не од велике штете, као што су наприлику у средини позиција простори, које непријатељ никако напасти не може.

Потоме дакле позиције се могу сматрати с двојаког гледишта:

1., у односу на терен и његов облик, склоп појединих делова одношење, у ком ови један према другом стоје;

2., у односу на распоред, поделење и употребу војске у позицији.

1., Полозиције у односу на терен.

У односу на терен позиција треба да има ова својства :

а., да местност приближавање непријатељу отежава. Ако је приближавање за непријатеља по својству терена теготно, онда је то позиција, која се са великим успехом напасти не може, али онда је и за нас у толико од штете, што се обично такве позиције обићи могу, дакле оно, што је непријатељу велика препона и нама је уједно од не мање штете.

Такве су позиције само онда добре, ако се операције, на једној точки подуже задржане, у дужину развући хоћеју или кад се у њима прибежиште од веће силе непријатељске потражити мисли. Добитак у времену једина је корист отуда, а то заиста од решавајућег уплива бити може, као што више примера у ратној историји има.

Терен дакле пред фронтом треба да приближавање непријатеља отежава, али у исто време да нама и преглед до на 2000—2400 в. дозвољава и дејство нашег оружја неспречава. Реке, потоци са баровитим и вишим обалама с наше стране, обичне су фронталне препоне, иза којих се позиције у новије време узимају, јер вода је једина препрека, која оба горепоменућа својства имати може.

б., друго је захтевање, да се из позиције лако изаћи може, дакле да се позиција оставити може, а да се немора кроз теснац какав пролазити. Ако је позиција за одбрану, онда мора бити излазака у

SAKTO NEGOTIEN

КЊИЖЕВАН

Још поодавна смо размишљали, на који би се начин могло учинити, да се народу нашем даду на читање оне ствари, које су за њега најнеопходније. Ми увек мишљасмо, да су за његову потребу ове две ствари од највеће важности: Историја, те да развије своју свест; да узазна, како смо били, како смо сада, и како можемо бити; да изучи своју прошлост, те употреби садашњост, и спреми се за будућност. Историја је дакле нужна, да му подигне његову моралну снагу. Ал њему је прека потреба да и своју материјалну снагу окрепи. То ће постићи понајпре земљорадњом и сточарством, па после занатима и трговином. Дакле ми смо наумили да пишемо књигу, која ће у овоме правцу његову потребу намиривати. Но да би се та књига што више у народ раширила, ваљало је изнаћи начин најпрактичнији и најлакши. То се мислимо постизава Календарима, које свака скоро писмена кућа купује и има. Ал нашем народу много треба, а у *маленој* књизи календарској, неможе се много казати, зато смо ми и наумили издати повелики календар. Но велика је књига и скупља, а народу је потеже скупу купити, па с тога мислимо поделити је у више мањих тако, да ће је бити лако набавити.

И еве оглашујемо и позивамо народ на уписивање књиге, која ће му доносити ствари за њега најнеопходније. Књига ће се та звати **РАТАР**, календар за Србски народ. Он ће се поделити на 12 књижца, за сваки месец по једна, али сваки месец изићиће бар два месеца раније, т. ј. за месец Март изићи ће још у почетку Јануарија, а за *Јануар* још сада о *Митрову дне*, које ће бити *прва* књига. У свакој од тих књижца биће по календар *црквени*, *пољски* и *историјски*, т. ј. у сваком ће бити означени свеци и празници тога месеца, најважнији радови на њиви, ливади, винограду, и по догађај из србске историје од тога месеца, и празних листова за белешке.

Цена ће бити свакој књижци 2 гроша, (20 нов.) а свака књижца од прилике 2 табака. Имена и новце ваља послати *најдаље* до конца Септембра ове године на подписаног.

Ако одзив буде повољан, ми ћемо дати и по коју слику, било ратарску, било историјску.

Ко пошље новце за десет, добија календар бадава.

Обраћамо се сваком брату Србину, а нарочито учитељима, свештеницима и општинским старешинама да се заузму за ову књигу.

У Београду с концем Августа 1866.

Драгашевић,

професор географије и историје.